

Carola DURAN TORT

Doctora en filologia catalana

The abstract can be found at the end of the article.

Resumen al final del artículo.

El present treball vol fer evident l'actuació de *La Renaixensa*, a través dels seus diferents canals de comunicació, en defensa del dret civil català i de l'ús de la llengua catalana en l'àmbit de la justícia com un dret inalienable dels habitants del territori.

LA RENAIXENSA

El naixement de la revista *La Renaixensa* el 1871, així com la seva predecessora *La Gramalla* (1870), és el fruit visible de l'existència d'un grup d'opinió, format per joves, universitaris la majoria, que és el primer col·lectiu organitzat que té la recuperació nacional de Catalunya com a objectiu primordial i que vol imposar el seu model a la resta de la societat. Fins ara, els crits a favor de Catalunya i de la conservació dels seus trets característics eren actuacions personals i aïllades en el marc dels Jocs Florals, en el camp del dret, en les representacions teatrals, en les publicacions, etc., però ara, per primer cop, es presenta un programa que abraça la totalitat de les manifestacions culturals i polítiques. I per vehicular-lo, *La Renaixensa* preveu la necessitat de disposar de la infraestructura adequada per promoure la cultura catalana. Així, crea primerament la revista (1871), que després, un cop consolidat el binomi Pere Aldavert-Àngel Guimerà com a únic responsable de l'empresa, es complementarà amb l'editorial i la impremta (1874) i, finalment, amb el diari (1881).¹ Tots els mitjans comuni-

1. Per a més informació sobre l'empresa, vegeu Carola DURAN TORT, *Índexs de La Renaixensa (1871-1880)*. Barcelona: Barcino, 1998 i *La Renaixensa, primera empresa editorial catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.

catius possibles. I si l'empresa no disposa de distribució és perquè aquest concepte mercantil no era encara conegut, però sí que és suplert, en part, per les llibreries d'Àlvar Verdaguer o d'Eudald Puig i pel magatzem de paper de Joan Almirall i Forasté, que actuen com a canals de distribució subsidiaris.

LA FORMACIÓ DEL GRUP

El nucli primigeni estava format per aquella colla d'amics d'infantesa —Pere Aldavert, Francesc Matheu, Isidre Reventós, Josep Thomàs— que es movien amb llibertat pel barri de Ribera. Eren els mateixos xicots que, de petits, anaven a pedrades contra els veïns de la Barceloneta en els glacis de la Ciutadella i que, en aparèixer la «russia» —la policia— abandonaven les rivalitats i unien esforços contra les forces de l'ordre. Tots havien viscut la Revolució a Barcelona com a espectadors privilegiats de primera fila, perquè els seus domicilis estaven propers als centres de decisió. Sens cap mena de dubte es pot assegurar que aquests nois van acudir a l'arribada de Prim per mar el 3 d'octubre o a algun dels actes que la Junta Revolucionària de Barcelona havia programat pel dia 4, declarat festiu, o encara més, van presenciar el pas de la comitiva que, formada per totes les forces de la ciutat, encapçalades pel Capità General —l'Ajuntament, la Diputació, els magistrats, el cos universitari, la Junta de Comerç, la Societat Econòmica d'Amics del País, etc.—, va iniciar l'enderroc de la muralla de la Ciutadella que donava a la Rambla.² El clima d'eufòria per l'enderroc simbòlic de la Ciutadella que era considerada el «tètric testimoni de dies oprobiosos que suportaven l'anorreament dels nostres furs venerats»³ havia de marcar per sempre la joventut ciutadana que hi participà.

Però aquest grup inicial aviat s'incrementarà amb els joves procedents de comarques que estudiaven a la universitat del carrer del Carme. I entre ells, molts dedicats a les carreres jurídiques, futurs advocats i notaris, com ara Joan Sardà, Jaume Ramon i Vidales, Felip de Saleta, Joaquim Riera i Bertran, Francesc Maspons i Labrós, Agustí Trilla i Alcover, etc. Tots ells estaven immersos en el clima de llibertat que es respirava des de la Revolució de Setembre i ja disposaven d'uns referents culturals que havien adqui-

2. M. DE LARA, *El cronista de la Revolució Espanyola de 1868*. Barcelona: Celestí Verdaguer, 1869.

3. ROSER MATHEU, *Vida i obra de Francesc Matheu*. Barcelona: Fundació Vives i Casajoana, 1971, pàg. 20-21.

rit per diversos conductes: teatre —per exemple, els èxits de Pitarra—, novel·la històrica —en castellà, però amb continguts catalans—, setmanaris festius, revistes literàries, polèmiques polítiques i jurídiques i, sobretot, les composicions poètiques i els parlaments del consistori que cada any pels Jocs Florals trametien una important càrrega patriòtica. El llançament d'una publicació els va semblar el canal més adient per vehicular el seu missatge programàtic. *La Renaixensa* és el significatiu nom escollit per fer arribar la seva proposta a la societat coetània.

L'ideal de lluitar per aconseguir la sobirania perduda és present en tota la vida de la publicació, la qual cosa fa que s'observin unes constants al llarg del temps: la defensa i/o recuperació dels trets identificatius de la personalitat catalana —llengua, història, dret, economia, costums i tradicions—, l'amor a la pàtria per damunt d'altres consideracions i la voluntat de ser la plataforma neutral on tothom col·labori, perquè la reconstrucció nacional ha de ser obra de tots. Però la neutralitat volguda a cops té vacil·lacions. Per exemple, en la batalla ortogràfica de les *-as* i les *-es*, que va dividir els escriptors catalans a mitjan dècada dels setanta, *La Renaixensa* no imposa cap criteri determinat als seus col·laboradors i proclama una total llibertat ortogràfica, però el grup defensor de les *-es* s'autoexclou durant un cert temps, potser perquè la revista sempre s'inclina per les *-as*. La mateixa defensa del positivisme l'any 1873 va provocar les ires d'un «Quintin Durward» que, per la fogositat ortodoxa dels seus plantejaments, potser amaga Jaume Collell. Aquest mateix any, els articles de caire federalista van allunyar de la revista les posicions més conservadores, encapçalades per Marià Aguiló. I no parlem dels atacs posteriors a tot allò que significava el parlamentarisme espanyol i la pràctica política dels partits d'obediència estatal o, cap al final de la vida del diari, les picabaralles amb *La Veu de Catalunya* i el sector pragmàtic de la Llīga Regionalista. Una neutralitat volguda, però no sempre aconseguida.

EL DRET, TRET FONAMENTAL DE LA PERSONALITAT CATALANA

La creença que el dret és un dels puntals de la diversitat nacional no és una idea original del grup de *La Renaixensa*. Ja el president dels Jocs Florals de 1866, el jurisconsult Pau Valls, en el discurs presidencial establí que els fonaments de Catalunya eren «nostra història, nostra llengua, nostra família y nostre dret».⁴ Perquè un dels estaments que més aviat va

4. «Discurs presidencial», dins: *Llibre dels Jocs Florals de 1866*. Barcelona: Salvador Manero, 1867.

prendre consciència de la diversitat «provincial» va ser el format pels homes de lleis. Francesc Romaní i Puigdemoglas, Josep Leopold Feu i Joaquim Sitjar i Bulcegura⁵ són exemples d'aquesta posició reivindicativa. I no és estrany que siguin els juristes uns dels primers a copsar la realitat. La llengua catalana, durant el segle XIX, segueix un procés paradoxal, perquè, si en els ambients intel·lectuals es procura recuperar el seu ús literari amb el conreu de la poesia i la reintroducció dels Jocs Florals, en el marc del llenguatge oficial i administratiu s'arriba als nivells més baixos d'utilització a causa de la seva exclusió dels tribunals de causes criminals el 1820 i la prohibició de redactar cap mena de document notarial en català, prevista per la Llei del notariat de 1862. La causa d'aquestes lleis restrictives no és altra que l'afany unitarista de l'Estat per esborrar les diferències regionals i homogeneïtzar les diferents cultures preexistents dins l'Estat espanyol. Però l'aplicació d'aquestes normes provoca un estat d'indefensió en els naturals de Catalunya —i en els de les altres regions amb llengua pròpia— que encara són monolingües. En el camp penal, el desconeixement de la llengua per part dels magistrats i jutges fa necessari l'ús d'un intèrpret que no sempre és capaç de traslladar fidelment les paraules de l'acusat amb el consegüent perjudici per a les persones jutjades. En el camp notarial, els greuges també són importants perquè afecten les àrees més properes als individus: la família i el patrimoni. La presa de consciència, per part d'alguns juristes, dels perjudicis en el camp patrimonial i de la indefensió en el camp penal que representa la prohibició d'utilitzar la llengua pròpia —l'única coneguda en molts casos— crea un ambient favorable al manteniment de les característiques definitòries de la personalitat de Catalunya.

Aquest sentiment particularista, o oposat a l'unitarisme, apareix públicament després de la Revolució de Setembre, formulat en unes reivindicacions «federal» per la gent de lleis. Per a tots ells és evident que existeix un *genius loci*, la ciència *perennis* de Leibnitz, que imprimeix caràcter a un poble i que es fa evident en els costums i en el dret.

Ja en un dels primers números de la revista *Lo Gay Saber*, Joaquim Sitjar i Bulcegura fa evidents les errades que més comunament es propaguen en contra de la personalitat de Catalunya; o sigui: la identificació de Castella amb Espanya, la confusió entre llengua oficial i llengua nacional i, final-

5. José Leopoldo FEU, «Datos y apuntes para la historia de la moderna literatura catalana», *Memorias de la RALB*, II (1868), pàg. 456-504. Joaquim SITJAR I BULCEGURA, «Pensaments polítics», dins *Calendari Català*, anys 1870, 1871, 1872 i 1873. Francesc ROMANÍ I PUIGDEMINGLAS, *El federalismo en España*. Barcelona: Magriñá y Subirana, 1969.

ment, la divulgació de la creença que la consecució d'una nacionalitat és oposada a la institució de la família i, doncs, del municipi i la província. L'autor hi defensa categòricament la llengua pròpia i el seu conreu literari «que no és, ni pot ser, contrari a l'esperit de la nacionalitat, sinó que abans lo ajuda y lo fomenta» ja que la «literatura pròpiament dita és (com ho justifica l'Història) la precursora del progrés dels pobles, perquè las grans idees socials comunment naixen en ella o las adopta y las popularisa sempre».⁶ Aquestes idees que enllacen la recuperació de la llengua amb la recuperació de la personalitat nacional són publicades el mes de juny, abans de l'esclat de la Revolució. Un cop passat el setembre, encara que la revista no fa referència als esdeveniments contemporanis, el ressò revolucionari apareix en el to abrandat d'una nota no firmada i, per tant, atribuïble al secretari de redacció Josep Roca i Roca («Per lo no firmat, lo secretari de redacció» com diu al final de la publicació) sobre un manifest publicat a Sabadell. En aquest paper, es demana, per primer cop després de la Gloriosa, el restabliment dels furs. El redactor aprofita la notícia per demanar els antics privilegis perquè «en nom de la llibertat no's pot consentir en que se seguesca privantnos de las llibertats que'ns van estripar las bayonetas del butxí de Catalunya».⁷

També és Josep Roca i Roca qui publica la recensió del discurs d'entrada a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Josep Leopold Feu, amb el títol *Sobre la tradició dels pobles, filosòfica y socialment considerada*, on es destaca que sota la bandera poètica s'hi empara tot un poble que vol recobrar, si no totes, moltes de les coses que ha perdut.⁸

Evidentment, un altre dels esdeveniments que va influir en la presa de consciència dels joves barcelonins va ser la polèmica entre Josep Mañé i Flaquer i Francesc Romaní i Puigdemogolas a propòsit de la seva candidatura per a diputat a Corts. Francesc Romaní i Puigdemogolas era un advocat molt conegut pels seus estudis historicojurídics, catòlic practicant, relacionat amb ambients conservadors —feia poc, havia redactat una Exposició al Govern sobre censos emfitèutics, promoguda per l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre— i res en la seva actuació no feia preveure que es pogués presentar com a candidat republicà federal per Igualada. La sorpresa per la candidatura va provocar l'escàndol de Mañé i Flaquer per allò que considerava un contrasentit i així ho va proclamar a les pàgines

6. JOAQUIM SITJAR I BULCEGURA, «Reflexions sobre l'objecte de la catalana y popular institució dels Jochs Florals de Barcelona», *Lo Gay Saber*, núm. 8, 15 de juny de 1868.

7. «Nova», *Lo Gay Saber*, núm. 18, 15 de novembre de 1868.

8. «Nova», *Lo Gay Saber*, núm. 23, 1 de febrer de 1869.

del *Diario de Barcelona*.⁹ Les rèpliques i contrarèpliques van aconseguir de convèncer Mañé i Flaquer, amb la qual cosa, Romaní «*alcanzó una popularidad y una aquiescencia tan ruidosas que le aseguraban su triunfo electoral*». ¹⁰ Romaní i Puigdemgolas confessa que la seva conversió al federalisme —oposat a unitarisme— venia de la discussió de la Llei hipotecària de 1860 on Francesc Permanyer va fer veure que: «*Esa multiplicidad de derechos existentes en nuestra España por efecto de su íntima y esencial organización, forman una condición esencialísima también del derecho en ella vigente*.» A partir d'aquesta data, Romaní i Puigdemgolas comprèn que «*Los antiguos reinos no tienen que cuidar de intereses simplemente económico-administrativos, sino que deben conservar dentro de la unidad su ley, su lengua, su literatura, su arte, su carácter, mientras todavía late el genius loci*» i, en conseqüència, l'unitarisme és el pitjor enemic d'aquesta necessitat de conservació. Així, el centralisme —o unitarisme— es converteix en l'enemic a batre, perquè és acusat d'actuar tirànicament sobre els altres pobles peninsulars. La llibertat necessària per conservar les fesomies pròpies només pot ser aconseguida mitjançant la federació. I en aquesta solució coincideixen tots els autors esmentats abans. Però no una federació obtinguda per concessió de competències des del Govern central, la qual cosa equivaldria a una descentralització administrativa que podria ser rescindida en qualsevol altre moment, sinó una federació lliurement acceptada per les parts, o sigui una confederació, semblant a la que regia la confederació catalanoaragonesa, on cada membre conservava la llengua, el dret i l'administració sota un cap comú, el rei en aquest cas. Però no és forçós que ara el cap visible sigui un monarca, perquè no sembla que hi hagi cap rei capaç d'entendre la filosofia confederal, i encara menys ara, que s'ha eliminat la monarquia borbònica de l'Estat espanyol. Un Estat en forma de república podria ser la solució alternativa, però el detall del cap d'Estat és un problema secundari que no té gaire importància. L'important és aconseguir la plena autonomia de les diferents parts per formar després un tot unides per un llaç fraternal.

Encara que no va triomfar a les eleccions, el programa de Francesc Romaní i Puigdemgolas, ben estructurat i argumentat, influí en els ambients més conscienciats pel problema de la nacionalitat ja que no renunciava al passat, contràriament a les posicions més extremistes d'Almirall i de Pi i

9. El programa electoral i totes les rèpliques i contrarèpliques són recollides a: FRANCESC ROMANÍ I PUIGDEMGOLOS, *El federalismo en España*. Op. citat.

10. A. MASRIERA, *Barcelona isabelina y revolucionaria*. Barcelona: Editorial Políglota, 1930, pàg. 257-261.

Margall, sinó que intentava una posada al dia dels lligams que van estructurar la Catalunya medieval.

EL DRET CIVIL, ÚNICA PERVIVÈNCIA DE LA LEGISLACIÓ CATALANA

Els orígens del dret català se situaven en l'època medieval, quan Catalunya era un estat confederat dintre de la Corona catalanoaragonesa i per la seva condició de plena sobirania disposava d'una legislació que regulava tots els àmbits de la societat; així, disposava d'ordenaments jurídics pel que fa al dret polític, al penal, al civil, al comercial, etc. El Decret de Nova Planta de 1716 va significar l'anul·lació de tot el corpus juridicopolític i de totes les institucions públiques i, en conseqüència, va anihilar la capacitat de continuar legislant i ordenant els diversos àmbits socials. Continuant amb l'intent uniformitzador per part de l'Estat, el 1820 va significar la pèrdua del dret penal propi i la incorporació de la legislació penal espanyola amb la consegüent obligació d'utilitzar la llengua castellana en els judicis. O sigui que, de tota la legislació vigent en l'època històrica, només es conservava el dret civil, aquell que afectava de més a prop els individus, l'organització familiar i la propietat. L'entrada en vigor de la Llei del notariat, el 1862, que obligava a redactar tot tipus de documents notariais en llengua castellana, ja va ser un nou atemptat contra la legislació pròpia en l'últim camp on era encara plenament vigent. Però l'afany igualitari que guiava la construcció de l'Estat liberal no podia tolerar un camp tan dividit i divers com el del dret civil, on encara convivia les diferents ordenacions forals. Per això, el 1851, es va començar a endegar el projecte d'un codi civil únic per a tot l'Estat, en substitució dels diferents drets forals que encara es mantenien. El projecte encara no s'havia concretat en un nou ordenament jurídic, però en els territoris amb dret propi hi havia el temor que es tirés endavant en un moment determinat i que es fes sense respectar les diferents idiosincràsies.

PRINCIPIS DEL DRET CATALÀ

La legislació civil catalana es basava originalment en les Constitucions de Catalunya i tenia com a dret supletori el canònic, auxiliat pel dret romà i completat per la jurisprudència. Els dos principis fonamentals en què es basava el dret català i que li donaven personalitat pròpia eren la institució familiar i l'accés a la propietat per mitjà del tre-

ball.¹¹ Principis que queden clarament expressats en les paraules de Manuel Duran i Bas al brindis del banquet de clausura del Congrés Català de Jurisconsults. «Al dir que vol la conservació del dret català en son conjunt aspira a la de sos grans lineaments y de son esperit que si jo hagués de resumir, ho faria ab duas paraulas: llibertat de testar, llibertat de contractar, que són las que han posat lo segell particular de nostre caràcter, dotantnos d'hàbits de moralitat y de treball.»¹²

La llibertat de testar permetia al cap de casa deixar en herència la quasi totalitat del patrimoni familiar al descendent que creiés més idoni, amb la clàusula inherent de mantenir el patrimoni intacte per als seus fills i, si no en tenia, revertir les propietats en una altra branca. A diferència del dret castellà, que obligava a la divisió de les propietats i, com a conseqüència, a l'esquarterament de les hisendes, el dret català permetia mantenir el patrimoni sencer i augmentar-lo mitjançant els dots matrimonials. El costum va consolidar la figura de l'hereu en el fill més gran, però el dret civil no establia quin havia de ser el beneficiari de l'herència, sinó que permetia, almenys en teoria, que l'hereu fos el fill més ben dotat per tirar endavant el patrimoni.

Les lleis que regulen la relació amb la propietat territorial eren també diferents. A Catalunya, els propietaris establien contractes per conrear les terres en forma de cens o d'emfiteusi, els quals asseguraven la permanència del pagès a la terra i garantien les millores en els conreus i en les cases, rebent a canvi una contraprestació fixada. L'accés a la plena propietat per part de l'emfiteuta era relativament assequible mitjançant la redempció del cens. A Castella, en canvi, les terres se cedien en arrendament per un període curt d'anys, transcorreguts els quals el propietari recobrava tots els béns, amb l'increment de les millores introduïdes per l'arrendatari. D'aquí ve l'asseveració de Duran i Bas, que afirmava que la legislació catalana ens ha dotat d'hàbits de treball, perquè l'esforç personal ha significat la possibilitat d'esdevenir propietari de ple dret i d'ascendir dintre de l'escala social. I també en prové la mitificació del treball com a qualitat inherent a la personalitat catalana, enfront de l'actitud passiva dels castellans, retret utilitzat a bastament en les batusses pels tractats de comerç.

11. Les característiques sobre el dret català són tretes de la intervenció de Valentí Almirall al Congrés Catalanista i publicades al *Diari Català*. Les actes d'aquest Congrés han estat parcialment facsimilades per Josep M. FIGUERES, *El primer Congrés Catalanista i Valentí Almirall*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1985.

12. *La Renaixensa*, 1 de febrer de 1881.

El dret català, que, després de l'abolició dels òrgans de govern pel Decret de Nova Planta, no havia pogut actualitzar-se, necessitava una codificació que el posés al dia i unifiqués en un sol corpus les lleis i jurisprudències escampades per les diferents fonts. Aquesta necessitat era acceptada pels juristes catalans, però el temor era que la redacció d'un codi civil unificat no significués la codificació (necessària) del dret català, sinó la seva substitució pel dret castellà.

Aquest era, doncs, l'ambient que es respirava en els medis jurídics en el moment de l'aparició de la revista: necessitat d'ordenació del dret català, però temor davant la possible activació del nou codi civil, cosa que certament significaria la desaparició del dret propi. Per això, durant la vida de *La Renaixensa* com a revista i seguint amb la tasca de conscienciar els ciutadans sobre la pertinença a una comunitat diferenciada, un dels trets bàsics de la qual és el dret civil, la publicació dóna a la llum diversos articles teòrics que divulguen les característiques del dret català. Així, els temes de dret familiar, sobretot la facultat del cap de casa respecte a la llibertat de testar, són repetidament tractats per diversos autors: Joaquim de Negre i Cases,¹³ Joaquim Riera i Bertran,¹⁴ Agustí Trilla i Alcover,¹⁵ Gaietà Vidal i de Valenciano,¹⁶ i tots coincideixen a qualificar de fonamental per a la pervivència del model de família el manteniment intacte del patrimoni. Per aquestes dates (1871) s'aprova a França una reforma del Codi civil — que havia estat unificat arran de la Revolució Francesa — en el sentit de derogar l'article que preveia la divisió forçosa de les herències, que és substituït pel que establia la llibertat de testar. És un argument molt valuós que és utilitzat per la revista per fer campanya a favor de la seva posició, perquè, si la nació que havia enderrocat l'Antic Règim i havia iniciat el camí del liberalisme, es replantejava la reforma del Codi en el sentit de recuperar el vell precepte de la llibertat de testar, aquí el que cal és conservar-lo i, si s'escau, adequar-lo als nous temps. *La Renaixensa* tampoc no oblida que

13. JOAQUIM DE NEGRE I CASAS, «Alguns afers de família. Caràcter y dret catalans», *La Renaixensa*, VII: 2 (1877), pàg. 332-338; «Donació o heretament en capítols matrimonials», v: 2 (1875), pàg. 428-430.

14. JOAQUIM RIERA I BERTRAN, «Los bons hereus», *La Renaixensa*, v: 2 (1875), pàg. 385-389.

15. AGUSTÍ TRILLA I ALCOVER, «La llibertat de testar y l'institució del hereu segons las lleys catalanas», *La Renaixensa*, I (1871), pàg. 34-35, 46-47, 77-78, 89-90, 112-114 i 126-129.

16. GAJETÀ VIDAL I DE VALENCIANO, «Cartas familiars sobre un assumto trascendental», *La Renaixensa*, IV (1874), pàg. 285-289 i 297-300.

els contractes de conreu són l'altre tret característic del dret civil català i, per això, també publica articles sobre l'emfiteusi i els contractes a rabassa morta, deguts sobretot a la ploma de Josep Coroleu.¹⁷

Cap al final de la dècada dels setanta, Manuel Duran i Bas és nomenat membre de la comissió de legislació amb l'encàrrec d'estudiar la situació del dret civil i de conèixer l'opinió dels entesos en la matèria. Les consultes portades a terme als col·legis d'advocats, a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, a la Societat Econòmica d'Amics del País, a l'IACSI, etc., van donar com a resultat la creació de comissions d'experts en cada una de les entitats i la convocatòria, auspiciada per la Societat d'Amics del País, d'un congrés de juriconsults catalans perquè debatés amb amplitud el tema. L'esdeveniment es va preveure per al començament de 1881.

Coetàniament a la creació de les comissions per opinar sobre la unificació, és convocat el Primer Congrés Catalanista per part de Valentí Almirall i el *Diari Català*.¹⁸ La base segona de la convocatòria estableix quins seran els temes d'estudi i discussió. Hi ha tres grans apartats que tracten, respectivament, de l'organització corporativa de la cultura catalana, de la necessitat o no de pronunciar-se sobre la unificació de codis i, finalment, de la conveniència o no de fixar les diverses tendències dintre del moviment catalanista. Si el primer apartat és un tema organitzatiu que ha de permetre millorar els diferents aspectes de la identitat catalana amb la possible creació d'acadèmies que vetllin per les diverses branques culturals, i el darrer es proposa actuar com a agent clarificador de les tendències dintre del moviment catalanista, el segon tema —debatre la necessitat d'opinar sobre el tema jurídic o d'abstenir-se'n— no sembla, d'entrada, que sigui una proposta que encaixi en un congrés que vol establir les bases d'actuació de la societat respecte a la seva identitat. El fet de parlar de dret i no de política econòmica, per exemple, demostra fins a quin punt la legislació era considerada com l'espina dorsal que vertebrava el cos de la nacionalitat catalana. Les intervencions de Demetri Dayans, Conrad Roure, Josep M. Vallès i Ribot, Joan Maluquer i Viladot i, sobretot, l'extensa i documentada defensa de Valentí Almirall van impulsar el nomenament d'una comissió que redactés un informe per ser tramès a les Corts, al president del Consell de Ministres i a la Comissió de Codificació, des de la independència d'actua-

17. Josep COROLEU, «Dels contractes de enfiteusis y a rabassa morta segons l'antiga y la moderna legislació de Catalunya», *La Renaixensa*, ix: 2 (1879), pàg. 161-176, 209-225 i 257-270.

18. A més del llibre citat de Josep M. Figueres, es troba informació sobre el Congrés Catalanista a Jordi GALOFRE, *El Primer Congrés Catalanista*, 1880. Barcelona: Dalmau, 1979. «Episodis de la Història», núm. 240.

ció del Congrés, que no estava obligat a contestar el formulari de la Comissió, sinó que expressava sense coaccions la seva posició davant del problema. La Comissió, composta per Conrad Roure, Josep Coroleu, Josep M. Vallès i Ribot, Demetri Dayans, Antoni Monés, Josep Pella i Forgas, Joan Maluquer i Viladot, Joan Manuel Fors d'Oliveres i Valentí Almirall, va redactar una exposició que recollia els arguments expressats al Congrés i demanava una codificació, però no una unificació, basant-se en el fet que és millor conservar un dret arcaïtzant —que es pot modernitzar— que no acceptar un dret estrany que atempta contra la naturalesa mateixa del poble. La composició de la comissió encarregada de redactar la memòria ja evidenciava que el tema era vist amb preocupació per tota la gamma de posicions polítiques, des dels republicans històrics als conservadors, però, a més a més, les diverses contestes a l'enquesta formulada per Manuel Duran i Bas coincidien totalment amb la posició del Congrés, sobretot la facilitada per l'IACSI, que recollia les opinions més conservadores de la pagesia catalana.¹⁹

El Congrés Catalanista va acabar les sessions el 14 de novembre de 1880, just un mes i mig abans de la conversió de la revista *La Renaixensa* en diari, canvi emprès com a conseqüència dels incidents del Congrés Català en les eleccions a la presidència i, sobretot, en les discussions de la base 3 sobre les tendències del catalanisme. Així doncs, *La Renaixensa* no es va fer ressò de les discussions sobre el dret civil al Congrés Catalanista, perquè els seus membres s'havien anat retirant progressivament de les sessions i juristes com Josep Pella i Forgas o Josep Coroleu no van intervenir en les discussions, però sí que van formar part de la comissió redactora de l'exposició. Tot això fa pensar que la revista coincidia plenament amb les conclusions del Congrés sobre la necessitat de conservar el dret propi, però que s'havien apartat voluntàriament del desenvolupament de les sessions per considerar que el Congrés naixia polititzat pels republicans i federalistes. Els elogis que la revista dedica, en aquestes dates, a l'aparició del llibre *Instituciones del derecho civil catalán vigente* de Guillem M. de Brocà,²⁰ considerant-lo com una eina imprescindible per al proper Congrés de Jurisconsults, abonen la posició de suport al dret català, tal com es farà patent en les cròniques sobre l'esmentat Congrés, la inauguració del qual coincideix amb la data d'aparició del diari. Des del primer número de gener, les ressenyes del Congrés, fetes per Celestí Barallat i Folguera, i la publicació dels discursos, presos taquígràficament per assegurar-ne la fidelitat, for-

19. Jordi GALOFRE, *El Primer Congrés Catalanista. Op. citat.*

20. «Novas», *La Renaixensa*, x: 2 (1880), pàg. 342-344.

men una part important de la publicació. L'actuació destacada d'elements afins a la redacció, Francesc Maspons i Labrós, Frederic Renyé i Viladot, Josep Coroleu, etc., confirmen també la posició conservacionista del diari. Els arguments no van variar gaire dels emesos al Congrés Catalanista, tal com Valentí Almirall afirma: «El Congrés Català de Jurisconsults ab tot y formarse de las eminèncias del nostre foro, per majoria abrumadora, va acceptar las conclusions que'l Congrés Catalanista havia sigut lo primer en formular en públich. Los mateixos que en aquest congrés havian parlat, vam tenir la honra tant alta, com inmerescuda per ma part, de ser designats per consumir torns principals en la reunió solemne del foro català, y allí vam exposar idèntichs punts de vista que en lo document avans mentat.»²¹ El diari *La Renaixensa*, en el seu bateig públic, va arrencar-se, com no podia ser altrament, amb els que demanaven la conservació del dret català perquè «el dret civil és la pàtria, si el treuen *finis Cataloniae*».²² Un cop acabat el Congrés Català de Jurisconsults, la qüestió del dret civil va restar esmortida durant uns quants anys ja que no hi havia moviments per part del govern central de voler accelerar la unificació de codis.

Les referències a problemes jurídics tornen a les planes del diari el 1887 amb motiu de les deliberacions a les Corts sobre si era convenient o no instituir el jurat popular en els judicis criminals.²³ Catalunya no disposava de dret penal propi i, a més, tots els jutges eren de parla castellana, la qual cosa volia dir que la llengua catalana era desterrada totalment en els processos criminals. Així, els principis de conveniència i de justícia que han de regir tota actuació judicial quedaven conculcats en les actuacions judicials perquè ni les diligències ni els testimonis s'acceptaven expressats en llengua catalana. La incapacitat dels jutges per entendre els fets i els testimonis ocasionava problemes a l'hora d'esclarir els fets ja que, d'altra banda, si calia alguna traducció es recorria al primer subaltern disponible: el porter de la sala, l'escrivent, etc., que donava una traducció que, la majoria de cops, no tenia res a veure amb la declaració original, de tal manera que el principi d'equitat no podia ser exercit.

21. Valentí ALMIRALL, «Carta oberta a J. Collell», *La Renaixensa*, 12 de desembre de 1882.

22. J. P. L., «Conseqüèncias prácticas de la unificació de códichs», *La Renaixensa*, 21 de gener de 1881.

23. Entre d'altres, els articles que fan referència a la institució del jurat són: «Lo catalanisme en los tribunals», 11 de juny de 1887; «Lo poder judicial», 12 de juny de 1887; «Lo catalanisme y'l jurat», 11, 15 i 20 de maig de 1887; «Conveniència y justícia», 17 de juliol de 1887; F. X. de P. i C., «La lley del jurat y l'ús de las llenguas regionals davant el tribunal de justícia», 1 de març de 1889.

Respecte a la justícia com a premissa elemental, també era bandejada perquè, si Catalunya era una regió espanyola, havia de ser tractada en igualtat de condicions a les altres regions que tenen el castellà com a llengua pròpia i no imposar l'obligatorietat d'expressar-se en una llengua aliena, desconeguda per bona part dels catalans, tracte que no tenien els estrangers a qui es proporcionava un intèrpret a fi de no tergiversar les declaracions. Per tot això, la creació del jurat popular podia ajudar a restablir els principis de justícia i equitat necessaris per dictar sentències; primer, perquè el jurat seria la veu de la consciència pública i representava el principi de legislació pàtria pel qual tot ciutadà té el dret de ser jutjat pels seus iguals en classe, estament o categoria; segon, perquè el jurat estaria format per catalans que entendrien la llengua dels acusats i dels testimonis i, així, la dignitat de Catalunya, que quedava fortament malmesa per la imposició de parlar la llengua dels conqueridors, es restabliria mínimament. L'opinió del diari és, doncs, favorable a la institució del jurat que esdevindria l'esclatxa per on el dret i la llengua tornarien a entrar, encara que fos d'esquitlletes, a l'Administració de justícia.

També és aquest mateix any, 1887, que s'inicia una campanya per tal d'obtenir una càtedra de dret català, subvencionada per la Diputació, que conferís nivell universitari a aquella matèria que, fins aleshores, havia de ser propagada per conferències i cursets, però que no estava institucionalitzada. Les raons per demanar la càtedra eren, com de costum, la necessitat d'establir i mantenir el dret diferencial perquè el dret marca les relacions de l'home amb la societat i confereix trets distintius i essencials al grup humà que regeix. La petició és feta, basant-se en una demanda semblant que els flamencs havien fet a les universitats de Gant i de Lovaina i que havien aconseguit tirar endavant.²⁴ Evidentment, aquí la Diputació no va considerar oportú finançar una càtedra de dret civil català i l'ensenyament de la legislació pròpia va tornar a quedar reclosa dins dels àmbits particulars de l'Acadèmia de Legislació i Jurisprudència o a l'Ateneu Barcelonès, per exemple.

LA BATALLA PEL DRET CIVIL

Si la qüestió de la unificació de codis va quedar letàrgica durant uns anys, la pujada de Manuel Alonso Martínez al Ministeri de Gràcia i Justícia

24. LLUÍS DURAN I VENTOSA, «Lo dret català», *La Renaixensa*, 16 i 18 de novembre de 1887.

va capgirar la situació. Després de molts anys d'ajornar la redacció d'un nou codi, ara, al final de 1888, se sotmet a les Corts per a la seva aprovació la redacció unificada d'un nou codi civil. D'entrada no semblava que el nou codi fos lesiu per al dret català, perquè el nou ordenament jurídic havia d'estar subjecte a la Llei de bases de l'11 de maig de 1888 i la base 5a. de l'esmentada Llei establí que els drets forals es conservarien en la seva integritat. Així, un procediment de grau inferior no podia actuar sobre un llei de rang superior. L'alarma, però, va sorgir a causa del contingut de l'article 15 del nou codi, on s'establí quins eren els subjectes a qui afectava el codi comú.²⁵ Les Constitucions de Catalunya consideraven catalans, i per tant subjectes a la seva legislació, tots els nascuts a Catalunya, de pare català o no; els fills i néts de pare o avi català encara que fossin nascuts fora de Catalunya; i els qui hi portaven deu anys de residència. En canvi, l'article 15 considerava que estaven subjectes al codi unificat les persones nascudes en territori del dret comú; els fills de pare o mare que tinguessin la precedent condició encara que haguessin nascut en territori amb dret propi i els qui guanyessin veïnat en un territori de dret comú. En aquest últim cas, la dona i els fills seguirien la condició del cap de casa. Tenint en compte que l'adquisició de veïnatge era automàtica als dos anys de residència i que no podia ser retrocedida, l'establiment de les condicions per acollir-se al dret propi era molt més restrictiva que l'establerta per les Constitucions de Catalunya, la qual cosa significava que, encara que, de moment, no s'alterava el nombre de persones que es podien acollir al dret català, a la llarga se'n preveia una disminució forçosa en compliment dels requisits que el nou article exigia. Era una mort lenta, però inexorable, del dret civil català, basant-se en la desaparició dels subjectes que s'hi podrien acollir.

La Renaixensa, el gener de 1889, va ser la primera a alertar de la insidiositat del nou codi unificat que, sense suprimir el dret diferencial, el condemnava subtilment a mort per inanició. El projecte de llei havia entrat al Senat per ser votat i per part del diari s'era conscient que la representació dels senadors catalans no seria prou contundent ni prou nombrosa per aconseguir la retirada de l'article 15.²⁶ Així, des de la publicació es va ini-

25. Z. Z. (Pere ALDAVERT), «La mort del dret català», *La Renaixensa*, 8 de febrer de 1889. Altres articles de Pere ALDAVERT sobre el mateix tema són: «Carta al Excmo. Sr. Manuel Alonso Martínez», 22 de febrer de 1889; «*Quosque tandem?*», 13 de març de 1889; «Un bon llibre. *Dret civil especial*, de Joan Maluquer i Viladot», 31 de març de 1889; «Lo collar de la justícia», 10 de maig de 1889; «La crisi del dret català», 3 de novembre de 1889, i «Lo que s'hauria de fer», 8 de novembre de 1889, a més de la infinitat de notes sense signar que surten a diari, moltes de les quals porten l'empremta d'Aldavert.

26. S[ebastià] F[ARNÉS], «La rahó suprema», *La Renaixensa*, 21 de febrer de 1889.

ciar una campanya força pujada de to contra l'afany centralista d'acabar amb un dels senyals identificatius de Catalunya i que, a més, significava un canvi en la concepció del nucli més proper a l'individu: la família. «Lo nou còdich dóna un cop, potser de mort, a la constitució de la família segons lo nostre dret, que tots los catalans defensem ab tot lo cor.»²⁷ I, segons el diari, el més dolorós era que cap partit aixecava la veu en defensa de Catalunya, perquè els pocs senadors que van parlar en contra ho van fer en la seva condició de patricis catalans, però no com a membres d'un determinat partit. «Si es aixís, donchs: quedí Catalunya una altra volta sola, refusant lo que li pertany, reivindicant lo que li volen pendre, devant dels madrilenys, empenyats una vegada més en ser enemichs nostres y devant també de las demás províncias que contemplan impassibles com se despulla a sa germana catalana; quedí, donchs, sola Catalunya, com hi quedà també quan los tractats de comers, y com hi quedarà sempre que ella defensi los furs del sentit comú, entre las imposicions d'una tirànica majoria.»²⁸ L'aprovació del nou codi es qualifica d'ofensa nacional, en un intent de provocar la resposta dels catalans. «Cundeix per tota la nostra terra la indignació contra'l projecte de Còdich Civil que s'está discutint en lo Senat, en lo qual se tracta als catalans pitjor que no ho va fer Felip V, essent una vergonya sa aprobació pera la nostra pàtria.»²⁹

Per això, des de la recentment creada Lliga de Catalunya, es va encapçalar la campanya en defensa del dret propi i se la va considerar com una prova de foc per mesurar la influència sobre la societat catalana. Des de l'entitat i, per descomptat, des de *La Renaixensa* com a portaveu oficiós, es van posar en marxa tots els mecanismes a l'abast per mobilitzar la societat coetània. Es van promoure actes de protesta organitzats per les societats filials, com ara el de Sabadell, amb una proclama que cridava contra el «desdixat projecte de Còdich Civil, presentat darrerament a las Corts pels incansables destructors de lo poch que'ns dóna ja caràcter, vida y naturalesa pròpias, com són las lleys exemplars y sanas costums de la estimada terra nostra».³⁰ Sant Sadurní, Sant Esteve de Castellar, Reus i Granollers tam-

27. *La Renaixensa*, 26 de febrer de 1889. Aquesta nota sense signar es pot atribuir pel seu estil a Pere Aldavert.

28. *La Renaixensa*, 21 de febrer de 1889.

29. *La Renaixensa*, 17 d'abril de 1889.

30. «La Lliga de Catalunya als seus compatricis. De res ha servit la voluntat de tot Catalunya alta y dignament manifestada. Avuy s'ha plantejat lo nou Còdich civil.

»La opinió de nostras Diputacions y dels Ajuntaments de las majors ciutats y vilas de Primpicipat; la instància de tots los Prelats de nostres bisbats e iglésias; las exposicions de tots los congressos, acadèmias y colegis de jurisconsults; las representacions de las grans societats

bé van organitzar actes semblants. A través del Centre Escolar Catalanista es va portar a terme una recollida de firmes entre els estudiants de dret, on apareixen com a impulsors molts joves que, anys a venir, ocuparan llocs destacats dintre del moviment catalanista: Lluís Duran i Ventosa, Ernest Moliné i Brasés, Francesc Moragas i Barret, Enric Prat de la Riba, etc.

en què s'encarna la propietat y'l treball del país; la protesta a la una de las comarcas catalanas públicament expressada per milers de personas en aplechs reunits en las ciutats, en lo camp y en la montanya, s'han anat a perdre ahont se pert tot lo pensament útil y tota aspiració noble en aquest desgraciat país. La institució de la família catalana comensa avuy a enfonzarse en lo mateix gorch fangós ahont s'enfonzaren nostra indústria y nostra agricultura y ahont se debaten en sas acaballas l'orde y la riquesa social, la fe patriòtica y religiosa y la probitat del ciudadá y del home públich.

»Avuy com sempre han pogut més las ideologias o la malèvola intenció de quatre polítics que'l bon seny del país. És la continuació d'aquella serie de probaturas y desacerts y són los mateixos homes que en una vintena d'anys han enfonzat dos tronos, entregant lo país a la desmoralisació y provocantlo a una guerra civil y religiosa de llarga durada y crudel recordansa.

»Res los escarmenta ni lo que més sagrat deuria serloshi lo atura. Quan res s'aguanta en son lloch y estan minadas las bases de la societat, remouhen encara a gratcient las lleys fonamentals de la família y divideixen la nació en rassas dominants y dominadas, preferidas unas a otras, concitant odís y enconant recorts no pas apagats encara.

»Semblava que la situació de las institucions que'ns regeixen exigia que comensessin tots una era de prudent conducta y de atracció, era en què's reconstituïssen las poquíssimas forsas vivas y las migradas fonts de riquesa que'ns quedan. Donchs, nostres homes públics han cregut que aquesta era la hora de las reformas radicals uniformadoras que irritan y agravian mortalment a mitja Espanya, reformas que, ab clar judici, no volgueren acometre Carlos I y Felip II en lo cim de son poder, ni'l nét de Lluís XIV a ran de sa victòria. Desde'l fons de la decadència de la nació, quan los prudents miran espantats endavant, los homes que no saben treurens dels treballs del dia, han volgut empendrers la obra del conquistador que ab la autoritat de sa omnipotència imposa una nova l·legislació preparant lo pervenir de sa rassa y assegurantli'l fruyt de sa victòria sobre las rassas vensudas.

»En l'instant de plantejarse la cuestió del Còdich civil veje ben clar la "Lliga de Catalunya", y ab ella tot lo país, que res de bo podíam esperar dels homes polítics que governan la nació, cada dia més obcecats en teorias desorganisadoras y absorvents. Sempre dubtarem del respecte a la lley de bases y de las promesas fetas per los ministres de la Corona en ple Congrés, ahont se declarava que's deixarien indemnes nostre dret y nostra dignitat. Mes sense esperansas de resultats consideravem precís fer tot quant legalment fos possible en defensa dels pactes e institucions de Catalunya y de la pau y orde general de la nació, pera posar ben en clar que'ls catalans d'avuy declinam tota responsabilitat venidera y que'ns havem resistit pacíficament ab todas nostras forsas a tornar a entrar en lo camí de desunió y de rancúnia per lo que cegament nos empenyen.

»No sabem ahont nos ha de conduhir tan desatentada conducta. Mes encara que vensuts avuy y qualsevolga que sia lo porvenir que'ns espera no havem de caure en la inacció d'un escepticisme justificat, però que'ns mataria, no havem de defallir un sol punt en la defensa de las institucions y de las forsas vitals que poden algun dia regenerar nostre país. Al esperit de desorde, desgovern y d'orgullós predomini que semblan innats e incurables en los que des-

Certament, l'amenaça del nou codi va fer moure tota la societat catalana, des dels conservadors —Duran i Bas— fins als republicans —Vallès i Ribot—, com també les autoritats civils i eclesiàstiques que van enviar repetides *Memòries* a favor de la conservació del dret català. El *meeting* convocat per la Lliga, mitjançant l'enganxada de proclames a les cantonades centríques de Barcelona, va evidenciar aquest clima d'entesa. Al Teatre Novetats, hi van intervenir personatges tan diversos políticament com Lluís Domènech i Montaner, Josep M. Vallès i Ribot, Felip Bertran i d'Amat, Josep Pella i Forgas, Josep M. Serraclara, Manuel Catà de la Torre i Ramon Martí d'Eixalà. La defensa de l'última mostra que restava en vigència de tot el dret català era el llaç d'unió entre els diferents oradors, per sobre de les seves particulars adscripcions polítiques.

Així, doncs, la campanya empresa per la Lliga de Catalunya, amb el suport incondicional de *La Renaixensa*, va trobar un terreny força adobat per rebre i fer fruitar la llavor del catalanisme. Si amb l'oposició als tractats de comerç s'havia aconseguit la incorporació d'un bon nombre de seguidors, principalment lligats als sectors afectats de la indústria i l'agricultura vinícola, ara era l'hora de fer arribar el missatge regenerador als sectors rurals més allunyats de la capital i més immobiliistes. És ara que s'organitzen actes a la Catalunya interior, allunyada de la industrialització, formada pels patrimonis rurals i regida encara pels costums seculars que es podien veure força afectats pel nou codi. Així, les accions a Vic, Olot, Tortosa, etc., van tenir prou èxit per esdevenir l'inici de nous centres catalanistes en racons que fins ara s'havien mantingut indiferents al moviment catalanista propulsat per la Lliga i *La Renaixensa*.

L'aprovació del nou codi, que per a més *inri* va tenir lloc el Dijous Sant —«Heus aquí com lo dia d'avuy, trist en l'orde relligiós pera'ls catòlics, és tristíssim també, en l'orde polítich, pera'ls catalans»³¹ i la prevista entrada en vigor el primer de maig van fer augmentar el to de les protestes.

La festa de lliurament de guardons dels Jocs Florals que va tenir lloc el

de fa quatre sigles regeixen a la comunitat de pobles espanyols, y que han precipitat la nació del primer lloch en què tots plegats la posarem, fins a ser una de las últimas y segurament la més miserable de todas las civilizadas, oposemhi la fermesa y constància de nostra rassa y nostras dots de treball, d'orde y d'organisació. Convencemnos d'una vegada de lo que valem y de lo que podem, no esperem ja res de ningú de fora, trabajem com poguem avans que tot y sobre tot ésser y permanèixer sent catalans y no'ns han de faltar ocasions de tornar a fer de nostra estimada Catalunya un poble gran y lliure que sia pera'ls temps moderns lo que fou en los antichs la pàtria de nostres antepassats.» Barcelona, 1 de maig de 1889. *La Renaixensa*, 5 de maig de 1889.

31. *La Renaixensa*, 20 d'abril de 1889.

dia 5 de maig, just en el moment en què entrà en vigor el nou codi, va servir també de caixa de ressonància per a les queixes catalanes. D'una banda, la Lliga de Catalunya fa públic el manifest als «compatricis» on es demana la resistència per mitjà del treball, l'ordre i l'organització. I de l'altra banda, els mateixos Jocs Florals, que no han viscut mai d'esquena al país que els dona escalf, també es fan ressò del tràngol legislatiu per boca del seu president, Àngel Guimerà —director oficial de *La Renaixensa*— i del secretari, Bonaventura Bassegoda. Àngel Guimerà comença el seu parlament amb aquell crit d'esperança: «Catalunya no ha mort», situat en el precís moment històric de l'entrada en vigor del nou Codi civil. Perquè encara que el primer de maig sigui la data fatídica del nou codi uniformitzador, el poble català continuarà existint i lluitant per les seves institucions, jurídiques en aquest cas. El discurs s'inicia passant revista històrica a la contribució catalana al conjunt de l'Estat, que és netament favorable al Principat, en un to defensiu de les acusacions sempiternes d'egoisme i insolidaritat. I prossegueix queixant-se de l'actuació del Govern, tot fent servir el mateix argument que *La Renaixensa* havia utilitzat dies abans: «Y avuy mateix, senyors, a las darrerias del sigle XIX, al so del himne de la llibertat, han gosat posar la mà barroera sobre el llibre de nostra legislació civil, esqueixant sos fulls! Lo que no s'atreveren ni a intentar los dos Felips que atropellaren Catalunya després d'haver pres a cops de canó a la rebelada Barcelona, s'ha perpetrat avuy, després dels cops de canó ab que la fidel Barcelona ha festejat a la Reina Regenta!» Per això crida a la resistència els estaments oficials —municipis i bisbats— i tota la societat civil —industrials, hisendats, naviliers, rendistes, menestrals, pagesos, mestres, capellans i joves— i adverteix a les restants nacionalitats —Bascònia, Navarra, Galícia— i els antics regnes confederats —Aragó, València, Mallorca— que la lluita no és solament de Catalunya. I acaba amb l'avís: «Jo'us dich, senyors de Madrid, la terra está conturbada y plora ab llàgrimas de desesperació y de ira. Claris y Casanovas truncan en sas sepulturas; vibran las campanas dels somatents y las armas se mouhen solas sobre la espona del llit de nostres pagesos. Ah, senyors de Madrid, que la paciència de Catalunya s'acaba!»³² També el secretari, Bonaventura Bassegoda, en la memòria que dona compte dels premis atorgats, fa un incís per referir-se a la qüestió del Codi civil: «Plorem encara més avuy ab llàgrimas de foch la pèrdua traydora de nostra legislació que ha mort al esclat d'aquesta Primavera, prenyada de ponentadas. [...] Plorem la seva mort, ajuntem son estandart cobert de glassas de dol al de nostras perdudas ri-

32. «Discurs presidencial», dins *Llibre dels Jocs Florals de 1889*. Barcelona: La Renaixensa, 1889, pàg. 47-66.

quesas industrials y ja tindrem los endolats gonfanons pera la Professó del Sant Enterro de la Pàtria.»³³ Així, els Jocs Florals, per boca del Consistori, recullen un cop més al llarg de la seva història, les angoixes i els anhels de la societat que els acull i fan més evident i comprensible el seu manteniment i la seva vigoria en aquests trenta anys que porten d'existència.

Els estudiants van organitzar manifestacions ciutadanes, a les quals es va sumar la gent del carrer, que acabaven davant l'estàtua de Rafael Casanova. El clima d'agitació no va parar fins que no es va aconseguir una nova redacció de l'article 15, no tan lesiva per als interessos dels catalans. Era una victòria del poble català, ajudat, això sí, per la mateixa Reina Regent, a qui s'havia acudit en demanda de suport, tot recordant-li la seva estada a Barcelona amb motiu de l'Exposició Universal, la seva qualitat de Comtessa de Barcelona i la predisposició cap a les reivindicacions catalanes mostrada pel difunt rei amb motiu del *Memorial de Greuges*. Així, la victòria sobre els «sayons madrilenys»³⁴ va venir dels dos estaments més oposats: per dalt de la Reina Regent i per baix de la mobilització popular. I des del diari s'aprofita l'èxit popular per embestir contra l'actuació dels polítics i representants a les Corts perquè, tret de comptades excepcions, no van fer res per aturar l'aprovació del nou codi. Entre tots els diputats i senadors, n'hi ha un que congria totes les invectives del diari. Aquest no és altre que Víctor Balaguer, que ni tan sols va intervenir en defensa de la legislació pròpia. «Ell, res, tant mut com sempre, no entenent las alusions y fentse sort a indicacions y desitjos.»³⁵ Els retrets al diputat per Vilanova són tant més punyents perquè ell, amb les seves poesies, va despertar en molts joves el sentiment patriòtic, sentiment que no s'adiu gens amb la seva actuació política present. La promesa redacció dels *Apéndices* on es recolliran les diferents legislacions fa mantenir les iniciatives i les mobilitzacions per tal que la seva redacció no desvirtuï l'esperit del Codi civil català que, de moment, s'ha salvat de la lenta desaparició.

Acabat l'any, es passa balanç des de les pàgines del diari. I el resultat és molt bo per al moviment catalanista. La campanya portada a terme «se'ns figura un ensaig de movilisació; contàrem nostras forsas, preguérem lo pols al país y fins apreguérem de boca de nostres mateixos adversaris lo lloch d'honor que'ns pertoca ocupar sempre que's tracti de la defensa dels sagrats interessos de Catalunya».³⁶ És el primer triomf de la mobilització

33. «Memòria del secretari», dins *Llibre dels Jocs Florals de 1889*, pàg. 67-79.

34. *La Renaixensa*, 17 d'abril de 1889.

35. Z. Z. (Pere ALDAVERT), «Un català empassat», *La Renaixensa*, 13 d'abril de 1889.

36. «Resultats d'una bona campanya», *La Renaixensa*, 27 d'agost de 1891.

massiva popular, organitzada des dels dos elements representatius del catalanisme: la Lliga de Catalunya i *La Renaixensa*. La dita de *la unió fa la força* mostra la necessitat i la conveniència d'organitzar i vertebrar les diverses entitats i grups que han donat suport a les reivindicacions de la legislació catalana. La Unió Catalanista estava en marxa.³⁷

A tall de resum, es pot dir que *La Renaixensa*, com tots els estaments conscienciats, dóna ple suport al manteniment del dret diferencial perquè és la columna vertebral que sosté la personalitat catalana, molt més essencial que la posició econòmica, ja que aquesta pot variar per circumstàncies externes i fer canviar l'actitud lliurecanvista del Govern i, en canvi, el dret, com a organitzador de les relacions home-família-societat, és un tret intrínsec que configura el grup i li dóna personalitat. El codi uniformitzador legislatat pel Govern és presentat, doncs, com un intent d'anorrear Catalunya per part dels «germanastres de Castella» que li volen imposar el seu propi dret. També l'actitud indiferent mostrada pels representants en Corts és aprofitada pel diari per carregar contra la inutilitat dels partits polítics i especialment contra l'elecció de diputats *cuneros* que desconeixen totalment les aspiracions dels seus —en teoria— representats i no se senten lligats a la voluntat dels electors; però també les invectives van adreçades contra els diputats que ja han arrelat a Madrid i han abdicat de la seva procedència i, finalment, contra els diputats catalans, que viuen a Catalunya, els quals, per comoditat, no han anat a Madrid a defensar un dels signes més evidents de la catalanitat. Aquests arguments utilitzats en un moment de crisi social esdevenen eficaços per convertir al catalanisme els sectors més allunyats físicament de la capital i aliens al fenomen de la industrialització que se senten, però, amenaçats pel nou ordenament jurídic. Els bons resultats obtinguts per la capacitat de convocatòria del moviment catalanista ajuden a la creació de nous centres i fan evident la necessitat d'interrelacionar-los en una entitat superior: la Unió Catalanista.

37. El fet de considerar la campanya a favor del dret civil com la causa de la creació de la Unió Catalanista és també exposat per Jordi LLORENS I VILA. *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, pàg. 60-61.

LA *RENAIXENSA*, A DEFENDER
OF CATALAN CIVIL LAW

Carola DURAN TORT

The magazine *La Renaixensa* began publication in 1871 and became a newspaper in 1881. The driving force behind the magazine was a group of young Catalanist university students who converted it into an opinion platform. The recovery of the freedoms lost in 1714, the use of Catalan at every level, and the recovery of Catalan civil law were the principal areas of interest for the publication.

Catalan civil law was the surviving remnant of Catalan law after the homogenization that followed the implementation of the Decreto de Nueva Planta. Throughout the 19th century, the efforts to unify the legal system were obvious: in 1851, the first steps were taken to draft a single Civil Code; in 1862, the Notarial Documents Act made the use of Spanish obligatory and exclusive. In legal and Catalanist circles in Barcelona, the need to update and unify Catalan civil law was discussed. However, at the same time, there was fear that a discussion of the issue might lead to the disappearance of Catalan civil law. *La Renaixensa* published articles aimed at disseminating information on the basic principles of Catalan civil law: the freedom to make a will, the concept of the sole heir, the ease of acquisition of leased lands.

In 1888, the Cortes (the Spanish Parliament) debated a new unified Civil Code, which, while not eliminating local law, restricted its sphere of influ-

LA *RENAIXENSA*, DEFENSORA
DEL DERECHO CIVIL CATALÁN

Carola DURAN TORT

La revista *La Renaixensa* se empieza a publicar en 1871 y se convierte en diario en 1881. Sus impulsores son un grupo de jóvenes universitarios catalanistas que la convierten en plataforma de opinión. La recuperación de las libertades perdidas en 1714, el uso del catalán en todos los ámbitos y la recuperación del derecho civil catalán constituyen los principales temas de interés de la publicación.

El derecho civil catalán es la única pervivencia legal propia tras la homogeneización posterior al Decreto de Nueva Planta. Durante el siglo XIX son evidentes los intentos de unificación en el ámbito jurídico: en 1851, el inicio del proyecto de Código civil único; en 1862, la Ley de documentos notariales que hace obligatorio y exclusivo el uso del castellano. En círculos judiciales y catalanistas de Barcelona se discute la necesidad de actualizar y unificar el derecho civil catalán, pero también existe el miedo de provocar su desaparición al plantear la cuestión. *La Renaixensa* publica artículos divulgativos sobre los principios básicos del derecho civil catalán: la libertad de testar, la figura del heredero único, la facilidad de adquisición de tierras arrendadas.

En 1888, las Cortes discuten un nuevo Código civil unificado que, sin suprimir el derecho foral, restringe su ámbito de acción con vistas a su supresión futura. Este hecho desencadena en Cataluña grandes protestas que *La Renai-*

ence with a view towards eliminating it in the future. The debate triggered huge protests in Catalonia, protests that were disseminated and promoted by *La Renaixensa*. Students, poetry festivals and all sorts of institutions joined a protest that managed, thanks to the intervention of the regent, to stop the Cortes bill. This movement, in turn, contributed to the organization of the Catalanist movements.

xensa difunde e impulsa. Estudiantes, Juegos Florales e instituciones de todo tipo se suman a una protesta que consigue, gracias a la intervención de la Regente, parar el proyecto de las Cortes. Todo este movimiento contribuye a la organización de los movimientos catalanistas.